

UOT 394

ABBAS SƏHHƏTİN PEDAQOJİ İRSİNDƏ ÖVLAD TƏRBIYƏSİ

¹DADAŞZADƏ ƏHLİMAN İBRAHİM oğlu

²MƏHƏRRƏMOVA ELZA XANIŞ qızı

³HÜSEYNOVA MƏSHƏTİ HAFİZ qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti,

Sumqayıt Dövlət Universiteti nəzdində Sumqayıt Dövlət Texniki Kolleci

1,2,3 - müəllim

ehliman@gmail.ru

Açar sözlər: tərbiyə, övlad, valideyn, əxlaq, məktəb, təhsil

Abbas Səhhətın (Abbasqulu Əliabbas oğlu Mehdizadə) yaradıcılığında övlad tərbiyəsi mühüm yer tutur. Onun uşaq şeirlərində hekayə və pyeslərində bu sahəyə daha çox diqqət yetirilmişdir. “Öz övladını layiqlicə tərbiyə etməyən ana valideyn adını daşımağa layiq deyildir” - deyən Abbas Səhhət uşaq tərbiyəsində buraxılan nöqsanların əsasını ev tərbiyəsində görürdü. Ailə, məktəb və müəllimin bu sahədə böyük məsuliyyət daşdığını deyən A.Səhhət göstərir ki, valideynlər üçün övlad ən qiymətli, ən əziz bir varlıqdır. İnsan övladının həqiqi insan olması üçün ona düzgün tərbiyə verilməlidir. Çünki tərbiyə insanı təkmilləşdirir, inkişaf etdirir, ondakı daxili inkişafı üzə çıxarır, onlarda fikir aydınlığı, vahid məqsəd ruhunda mübarizə əzmi yaradır. Hər bir insan ailə həyatı qurur, övlad həsrəti ilə yaşayır, özünün gələcək arzularını onun inkişafı ilə müəyyənləşdirir. Şairin bu fikri “Oğlum üçün” adlı şeirində daha qabarıq şəkildə görünür.

*Mələyim, yavrucuğum, şükr edirəm Allaha,
Rəhm edib sən kimi nemət mənə əhsən etdi.
Qılam səcdə müdam izc ilə ol dərgaha
Ki, həyatınla bu gün könlümü xəndan etdi.
Mən səninlə sevəram ömrü, həyatı, canı,
Mən səninlə görürəm indi geniş dünyanı.*

*Səni çoxdan arayıb həsrət ilə bəklərdim,
Sənsiz afaq qaranlıq görünürdü, gözümə.
Səndən ötrü çox uzun illər idi inlərdim,
Qəmlərim yox oluyor, sən gülər ikən üzümə.
Mən səninlə sevəram ömrü, həyatı, canı,
Mən səninlə görürəm indi geniş dünyanı. [1, s.79]*

A.Səhhət uşağın gələcəyini, onun inkişafını, gələcək taleyini düşünür və valideynləri də bu istiqamətdə hərəkət etməyə çağırır. O, bütün yaradıcılığı boyu ayrı-ayrı şeirlərində göstərir ki, ailə öz əxlaqi keyfiyyətləri ilə uşağına gözəl nümunələr göstərməlidir ki, onun hərəkəti uşağa əyani tərbiyə olsun. Valideyndən uşağına və uşaqdan valideyninə səmimi münasibət, bir-birinə inam və etibar, uşaq ehtiyacını, onun daxili aləmini yaxşı bilməyi, onlar üçün ağıllı tədbirlər qəbul edib, zərərliyədən qorunmağı tələb edir. Əks təqdirdə, uşağın həyat yolu təhlükəli olur. Çünki uşaq təkcə valideynin deyil, bütünlükdə yaşadığı cəmiyyətin, vətənin övladıdır. Ona görə valideyn imkanı daxilində uşağının tərbiyəsi ilə maraqlanmalıdır. Valideyn uşağının mənəvi davranışı, şüurlu hərəkəti, dosta-yoldaşa münasibəti ilə vaxtında maraqlanmazsa, o, gələcəkdə nə vətənə, nə də ailəyə

heç bir xeyir verə bilməz. Nəticədə, uşağın əxlaqı pozulur, həyatda, cəmiyyətdə valideynə də böyük dərd olur.

Təsədüfi deyildir ki, valideynin övladına nəzarətsizliyi üzündən uşaq elm və təhsildən kənar qalır, xoşagəlməz hərəkətlərlə məşğul olur, böyük-kiçik saymır və beləliklə, həm özünü və həm də valideynlərinin övlad haqqında gözəl fikirlərini, hiss və həyəcanı məhv edir. A.Səhhət özünün “Küçə uşağı” adlı şeirində narahatlıqla öz fikrini belə ifadə edir:

*Görsəm çatarlı bir küçədə oynayır haçaq,
Çılpaq, ayaqyalın, başıaçıq bir dəcəl uşaq,
Adət edib söyüşməyi, daim savaşı,
İt qovmağı, daş atmağı, xalqa sataşmağı,
Əxlaqi pozuc, adəti pis, qasibani yox,
Qəlbim yanar ona, deyərəm: “Ay yazıq cocuq,
Sən sevgili vətənciyimin gül fidanısan,
Sən bir gözəlçə qönçəsən, amma yabanısan,
Zənnim budur, dilənçilik eylər anan sənin,
Zindanlar içrə can çürüdür həm atan sənin”!* [1, s.64]

Şair yanlış və məsuliyyətsiz ailə tərbiyəsi nəticəsində uşağın fəlakətlə nəticələnən taleyinin bir səbəbini də səhv valideyn tərbiyəsində gördüysə, digər səbəbini də bunun üçün zəmin yaradan ictimai mühitdə görürdü. A.Səhhət istismar və soyğunçuluğun hakim olduğu bir cəmiyyətdə ağalığ-tabelik münasibətlərinin gənclərin əxlaqına ciddi mənfi təsir göstərdiyini, onlarda dilənçilik, zülümkarlıq, mütilik, kinlilik, qorxaqlıq kimi keyfiyyətlərin yaranmasını qeyd edirdi. Şübhəsiz ki, belə mənasız həyat yaşayan uşaq öz həyat yolunu oğurluq, əyrilik etməkdə, bazarlarda istədiyi kimi avara gəzib dolanmaqda görəcəkdir. Bununla Səhhət yaşadığı ictimai mühitin uşaqları təhsildən məhrum etdiyinə, gənc nəslin tərbiyəsi qayğısına qalmadığına təəssüflənərək mövcud ictimai cəmiyyətə öz etirazını bildirirdi.

A.Səhhət valideynlərə övladının tərbiyəsində məsuliyyət hiss etməyi bir an belə yadımdan çıxarmamağı tövsiyə edirdi. Valideyn düşünməlidir ki, övladın bütün sahələrdəki tərbiyəsi birinci növbədə onun şəxsi nümunəsi ilə əlaqədardır. Bu heç bir subuta ehtiyacı olmayan bir həqiqətdir ki, uşaq ilk dəfə ailədə dünyaya göz açdıqda və sonrakı inkişafında ailənin bütün hərəkətlərini təqlid edir və özünün hərəkətlərini də ona oxşatmağa çalışır. Ona görə A.Səhhət deyirdi ki, valideyn hər yerdə, həyatının hər bir anında dosta, yoldaşa, qonşuya münasibətində övladlarına yaxşı nümunə olmalıdır. Çünki uşaq valideynin həyatında baş verən ən kiçik dəyişikliyi görür, hiss edir, hətta valideyn fikrinin bütün dönüşləri gözə görünməyən yollarla uşağa çatır. Məhz buna görə də valideynlər birinci növbədə özünə qarşı tələbkər olmalı, ailədə bir-birinə qarşı hörmət əlamətlərini həmişə gözləməlidirlər. Öz ailə üzvləri ilə xoş rəftar edər, heç kəsin qəlbinə dəyməz, hirsələnəz və ailə narazılığını mümkün qədər munaqişəsiz həll etməyə çalışardı. Səhhət məktəbdən necə yorğun gəlirsə-gəlsin, necə fikirli və düşüncəli olursa-olsun, qızı Ruqiyyə Soltanı görəndə kimisi dərhal dərdi dağılar, onu qolları arasına alıb bağrına basardı. Ruqiyyə Soltan onun ən böyük təsəllilərindən biri idi. Bu mehribançılığı gözü ilə görmüş Səhhətin qardaşı Abid deyirdi ki, Səhhətdə ata-bala məhəbbəti elə güclü idi ki, ona tamaşa edəndə qəhərlənməmək olmurdu, elə bil tale bu qısa ömürlü məhəbbətə qəsdən belə qüvvət və kövrəklik vermişdi.

A.Səhhət ailə-övlad tərbiyəsinə əsərlərində ona görə çox böyük qiymət verirdi ki, yaşadığı dövrdə övladlarının sağlam ruhda tərbiyəsi qeydinə qalmayan avam valideynlər, pis hərəkətləri ilə uşaqlarına mənfi nümunə göstərən cahil atalar da yox deyildi. Uşağı məktəbə təhsil almağa göndərmək əvəzinə, ona min cür hiylə, qumarbazlıq, qarət etmək, qoçuluq göstərməklə fəxr edən atalar sonda övladlarını həbsxanaya gətirib çıxarırlar. Valideyin əkdüyü toxumların, yəni düzgün olmayan ailə tərbiyəsinin acı, zəhərli meyvəsini dərir. Tərbiyə işində valideynin şəxsi nümunəsini əsas götürən A.Səhhət yüz otuzdan artıq atalar sözündən öz şeirlərində istifadə etmişdir. “Anası gəzən ağacı, balası budaq-budaq gəzər”, “Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına”, “Ot kökü üstə

bitər” və s. xalq yaradıcılığından istifadə edən A.Səhhətın “Ata çıxan ağacı, oğul budaq-budaq gəzər” hekayəsi daha maraqlıdır. Həmin hekayə tərbiyədə valideyn nümunəsinə həsr edilmişdir.

Hekayənin məzmunundan aydın olur ki, atanın pis nümunəsi əsasında övlad atanın üzünə çıxır, mənə pivə yox, şərab süz deyir. Şübhəsiz ki, bu cür atanın övlad yanında heç cür hörmət və nüfuzu olmaz. Real həyat həqiqətləri və canlı müşahidələri əsasında yazdığı bu əsərdə A.Səhhət valideynləri övladlarını pis əməllərdən uzaqlaşdırmağa, onlara yaxşı nümunə göstərməyə, övladlarının yanında nüfuzlu olmağa çağırır.

Övlad sevgisi güclü sövqi-təbii bir hissdır. Abbas Səhhətə görə, bu sevgi hissləri valideynin süurunu dumanlandırmamalıdır. Bu sevgi uşağın tərbiyəsi naminə onun cəmiyyət üçün faydalı bir adam kimi yetişməsinə xidmət etməlidir. Maarifpərvər şair uşağın gələcək xoşbəxtliyini təmin etmək üçün ona təhsil verməyi valideynlərin birinci dərəcəli vəzifəsi sayırdı.

A.Səhhət “Ata və oğul” şeirində kiçik bir uşağın dili ilə onu belə ifadə edirdi:

*Ay dədə, dur get mənə çox şeylər al,
Bir dənə çanta, bir-iki dəftər al!
Mən dayım oğluyla gəlirdim bayaq,
Gördüm o məktəbdə oxuyur çox uşaq.
Durdum ora pəncərədən baxmağa,
Dərslərinə azca qulaq asmağa,
Dərsləri yetdikcə, dədə, axirə,
Oxudular elliyi birdən-birdən.
Hamısının yaxşı tuturdu səsi,
Hər kim ola görsə, düşər həvəsi.
Çöldə mənə gördü müəllimləri,
Tutdu apardı özü lap içəri,
Xeyli danışdırdı mənə, dinlədim,
Sonra nəvazişlə mənə söylədi:
-De, səni atan, anan göndərsin məktəbə,
Elm oxuyub ta yetəsən mətləbə [1, s.160].*

Ata-ananın borcu təkcə övladının təhsilinin qayğısına qalmaq deyil, həm də gündəlik olaraq verilmiş tapşırıqların icrasına ciddi nəzarət etməsidir. Atalıq, analıq, valideynlik hissi o qədər güclü olmalıdır ki, uşaqların tərbiyəsi və sağlamlığı tələb etdiyi yerdə valideynlər əsla tərəddüd etmədən öz mallarını və canlarını verməyə hazır olsunlar. Valideyn uşağının işgüzarlıq ruhunda tərbiyə olunması qayğısına qalmalı, övladının təlimi üçün hər cür şərait yaratmalıdır. A.Səhhət valideynin övladının təhsil və tərbiyəsinə şərait yaratması dedikdə gün rejiminin təşkilinin böyük əhəmiyyəti olduğunu göstərirdi. “Ana və oğul” şeirində ananın oğluna dediyi sözlərdə bunu daha aydın hiss etmək olur:

*Ayıl, oğlum, bu qədər eyləmə xab,
Bir götür qoltuğuna indi kitab.
Məktəbin vaxtı keçir, eylə işi,
Cəhd elə, elm oxu, hənəmi şərab dad,
Yatma bu pəyədə rahat, a cocuq!
Etmə tənbəlliyə adət, a cocuq! [1, s.157]*

A.Səhhət uşaq şeirlərində, pyeslərində və bir sıra hekayələrində uşaqların tərbiyəsində məktəblə ailənin qarşılıqlı əlaqəsindən söhbət açaraq göstərirdi ki, övladının tərbiyəsində valideyn məktəbə nə qədər yaxından kömək göstərsə, bir o qədər uşağın təlim-tərbiyə işi müvəffəqiyyətlə nəticələnər. Əksinə, ata-analar bu işdə kiçik bir laqeydliyə yol versələr, onda valideynlər düzəlməsi çətinliklə üzləşən maneələrlə qarşılaşar. Unutmaq olmaz ki, tərbiyə işində asan məsələ yoxdur, ona görə ən kiçik hadisə və faktları belə nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Təcrübə göstərir ki, avam valideynlər bir çox hallarda övladlarının gələcək həyat tərzini düzgün müəyyənləşdirməyə ciddi

səhvlərə yol verirlər. A.Səhhət bu fikirləri “Cəhalət səmərəsi, yaxud bir yetimin xoşbəxtliyi” pyesində daha qabarıq şəkildə verir.

A.Səhhət özünün yaradıcılığı boyu övlad tərbiyəsində valideyn məsuliyyətinə böyük qiymət vermişdir. O, dəfələrlə qeyd etmişdir ki, hər bir ata və ya hər bir ana öz uşağına nə kimi sifətlər tərbiyə etmək istədiyini dərk etməli və onda bu sahədə ciddi məsuliyyət hissi olmalıdır.

A.Səhhət yaradıcılığında uşaqların vətənpərvərlik, estetik, fiziki və əmək tərbiyəsində də geniş yer vermişdir. Onun “Vətən” şeirində, “Əhmədin qeyrəti” poemasında, “İki uşaq”, “Əkinçi nəğməsi” və s. şeirlərində valideynlərin bu sahədəki rolundan, vəzifələrindən geniş şəkildə bəhs edilir. Onun “Vətən” şeiri himn kimi səslənir və valideynləri uşaqlarını həmin şeir əsasında tərbiyə etməyə çağırır:

*Vətəni sevməyən insan olmaz,
Olsa, o şəxsdə vicdan olmaz.* [1, s.48]

Abbas Səhhətin təbliğ etdiyi Vətən sevgisi, Vətən məhəbbəti, vətənpərvərlik ideyaları öz dövründə uşaq və gənclərin həyatında mənəvi- əxlaqi rol oynadığı kimi, bu gün də – torpaqlarımızın bir hissəsi erməni daşnaklarının tapdığı altında olduğu, Vətən övladlarının bir milyununun qaçqın, köçkün vəziyyətində, tələbə yataqxanalarında, Vətən, yurd həsrəti ilə yaşadıkları bir dövrdə daha aktual səslənir və xalqımızın bütün övladlarını, xüsusilə də gəncləri Vətənin azadlığı uğrunda mübarizəyə çağırır.

Elmi yeniliyi: A.Səhhət yaradıcılığında uşaqların tərbiyəsində məktəblə ailənin qarşılıqlı əlaqəsi araşdırılır.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Məqalədən valideynlər və pədaqoji işlə məşğul olan öyrədənlər istifadə edə bilərlər. Azərbaycan pədaqoji fikir tarixi, ailə pədaqogikası və pədaqogika tarixi fənlərinin tədrisində yararlanmaq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Səhhət A. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider, 2005, 456 s.
2. Mehdizadə A. Xatirələr. Bakı, 1968, 153 s.

РЕЗЮМЕ

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В НАСЛЕДИИ АББАСА САХХАТА

Дадашзаде А.И., Магеррамова Е.Х, Гусейнова М.Х.

Ключевые слова: *воспитание, ребенок, родители, мораль, школа, образование*

Важное место в творчестве Аббаса Саххата занимает воспитание детей. В детских стихах, пьесах и рассказах он уделял больше внимания этому вопросу. В них он показывал, что большую ответственность в этой области несут семья, школа и учителя.

SUMMARY

UPBRINGING OF CHILDREN IN PEDAGOGICAL LEGACY OF ABBAS SAHHAT

Dadashzade A.I, Maharramova E.Kh, Huseynova M.H.

Key words: *upbringing, child, parents, morality, school, education*

An important place in the work of Abbas Sahhat is the education of children. In children's poems, plays and stories more attention was paid to this area. There, he showed that a great responsibility in this area are on the family, school and teachers.

Daxilolma tarixi: İlk variant 27.12.2018
Son variant 27.03.2019